

PEKKA MASONEN

Kustavilainen siirtomaapolitiikka ja Saint-Barthélemyyn kuume

Historiografisia anekdootteja

Vuonna 1786 Suomea vaivasi outo epidemia, joka sai monet jättämään kotinsa ja vaeltamaan kohti rannikkoa muuttaakseen pienelle Saint-Barthélemyyn saarelle Karibian merellä. Kansallinen historiankirjoitus on sivuuttanut ilmiön lähes kokonaan. Epidemian taustalla oli Kustaa III:n siirtomaapolitiikka, joka ei ollut vain itsevaltiaan oikku vaan pitkän perinteen huipennus.

■ Ruotsin siirtomaahistoria ei monipuolisuudestaan huolimatta ole erityisen suosittu tutkimuskohde kotimaassaan. Harva edes mieltänee Ruotsia historialliseksi siirtomaavallaksi.¹ Eniten on huomiota saanut osakseen ruotsalaisten lyhyt vierailu Pohjois-Amerikassa suurvaltakauden alussa. Tärkeäksi tapahtumaa ei suinkaan tee se, mikä merkitys Uuden Ruotsin siirtokunnalla oli emämaalleen – tai se, mitä ruotsalaiset tekivät Uudessa maailmassa – vaan pelkkä siirtokunnan sijainti. Uusi Ruotsi on tärkeä, koska sen avulla nykyruotsalaiset (ja suomalaiset) voidaan liittää osaksi Yhdysvaltain historiaa heti alusta lähtien, puritaanisten pyhiinvaeltajien rinnalle.

Paljon vähemmälle huomiolle on jäänyt Ruotsin suurvaltakauden toinen siirtomaahanke Länsi-Afrikan Kultarannikolla eli Carolusburgin linnoitus (nyk. Cape Coast Castle, Ghana). Aiheesta on tehty vain kolme vakavaa tutkimusta, joista jo vuonna 1879 ilmestynyt Victor Granlundin *En svensk koloni i Afrika eller Svenska Afrikanska Kompaniets historia* on yhä korvaamaton perusteos.²

Eniten on tutkimukselliseen marginaaliin jäänyt – paradoksaalisesti – Ruotsin siirto-

maahistorian menestyksellisin ja ajallisesti pisin episodi eli Saint-Barthélemyyn³ saari Karibian merellä. Saari toki kiinnostaa ruotsalaisia ja sen ruotsalaisesta historiasta on ilmestynyt runsaasti kuvauksia siitä lähtien, kun Ingegerd Hildebrandin väitöskirja *Den svenska kolonin S:t Barthélemy och Västin-diska kompaniet fram till 1796* julkaistiin Lundissa 1951. Omalta osaltaan kiinnostusta on ylläpitänyt S:t Barthélemy Sällskap, joka perustettiin Piitimessä 1964.⁴ Suuren yleisön tietoisuuteen saaren ruotsalainen menneisyys tuli 1987, kun Ruotsin kuninkaallinen perhe vietti siellä kahden viikon loman. Mielenkiinto saarta kohtaan onkin Ruotsissa nyt suurempi kuin koskaan siirtomaakaudella.

Saint-Barthélemyyn ruotsalaista historiaa käsittelevä kirjallisuus on kuitenkin luonteeltaan antikvaarista ja detaljimaista. Yksi syy liittyy lähteisiin. Päähuomio on ollut hallinnollisissa, taloudellisissa sekä kirkollisissa oloissa, joita käsitellään saaren ruotsalaisten viranomaisten kirjeenvaihdossa Tukholman kanssa. Kirjeenvaihto on helposti saatavilla Ruotsin valtionarkistossa. Muu aineisto jäi paikan päälle, kun Ruotsi möi saaren takaisin Ranskalle 1878. Tätä aineistoa säilytettiin pitkään Guadeloupen

1. Rolf Sjöström (2003) 'Forskningsarkivet tur och retur', teoksessa Göran Larsson (toim.) *Arkiven i forskningsens tjänst. 20 år med Forskningsarkivet vid Umeå universitet*, Scriptorum 52, Uumaja: Forskningsarkivet, 80.

2. György Nováky (1990) *Handelskompanier och kompanibandel. Svenska Afrikakompaniet 1649–1663. En studie i feodal handel*, Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Historica Upsaliensia 159, Upsala, 65–66. Victor Granlundin tutkimus ilmestyi sarjassa *Historiskt Bibliothek utgifvet af Carl Silfverstolpe*, osa 6. Kolmas perusteos on Erik Wilhelm Dahlgrenin henkilöhistoriallinen tutkimus *Louis de Geer 1587–1652: hans lif och verk* (1923). Myös György Nováky on julkaissut Louis de Geerin elämäkerran (2003).

3. Johdonmukaisuuden vuoksi käytän saaren nykyistä, ranskankielistä nimeä. Ruotsinkielisessä aikalaiskirjallisuudessa käytettiin yleensä muotoa S:t Barthelemy; englanniksi saarta kutsutaan St. Bartholomew tai St. Barths. Käytän myös muista Karibian meren saarista niiden nykyistä nimeä.

4. Per Tingbrand (2001) *Who was who in St. Bartholomew during the Swedish rule?*, Tukholma: Svenska S:t Barthélemy Sällskap, 18. Piitimen purjehdusseuran vuosikirja *Sjörullan* on täynnä saarta koskevia kirjoituksia. Vuonna 1977 Piitimestä tuli virallisesti Saint-Barthélemyyn ruotsalainen ystävyyskaupunki.

saarella, missä se oli ruotsalaisten tutkijoiden tavoittamattomissa. Kokoelma siirrettiin Ranskaan vasta 1960-luvun lopulla. Sen nykyinen sijoituspaikka on Centre des Archives d'Outre-Mer (Aix-en-Provence).⁵

Toinen syy on se, että ruotsalaiset kirjoittajat eivät ole osanneet asettaa saaren historiaa laajempiin yhteyksiinsä. Mitään selaista tutkimusta ei ole tehty, jossa Kustaa III:n siirtomaapolitiikkaa tarkasteltaisiin osana aikansa eurooppalaista siirtomaapolitiikkaa tai edes verrattaisiin saarta Karibian muihin siirtomaihin, esimerkiksi Tanskan Neitsytsaariin. Näin Saint-Barthélemy'n historiallinen merkitys on hämärtyneet ruotsalaisille, jota on osaltaan sekoittanut saaren perifeerinen sijainti oman aikamme näkökulmasta katsottuna.⁶

Saaren ruotsalainen historia nähdäänkin helposti vain Kustaa III:n oikkuna. Se, että kuningas hankki valtakunnalle piskuisen kalliosaaren maailman laidalta, sopii hyvin mielikuvaan ”pompöösistä itsevaltiaasta”.⁷ Mielikuvaa tukevat aikalaislähteet. Kovin moni ei ollut tietoinen kuninkaan suunnitelmista saati selvillä saaren merkityksestä. Kuninkaan vihamiehiin kuulunut kreivi Adolf Ludvig Hamilton (1747–1802) kirjasi ivallisesti päiväkirjaansa:

Frankrike hade i alla tider önskat en nedlagsplats för franska varor i Göteborg. Denna förmån svenska manufakturerna till skada erhöill det nu, mot det att konungen i Sverige fick den lilla obetydliga blott en mil i omkrets mätande ön S:t Barthélemy i Västindien. Han var smickrad att i en så aflägsen världsdel kunna uppresas svenska flaggan och svenska vapnet och att där (som sedan skedd) få föreviga sitt namn med en ny stads anläggande, som skulle bära hans namn Gustafvia. Detta kände den dåvarande sluge franske premiärministern, grefve Vergennes. Denne lät förelägga till konungens val kartor öfver flera små öar i den nejden, af hvilka S:t Barthélemy var den obetydligaste, men som i anseende till ett fördelaktigt läge, hvilken förmån egentligen söktes, föll svenska monarken i ögönen. På grund häraf utvalde han för sig just den stenklippa, franska hofvet minst

saknade och åstundade skulle tillfalla honom.⁸

Toisaalta Saint-Barthélemy liittää (Uuden Ruotsin tavoin) nyky-Ruotsin osaksi suurempaa historiaa. Saarella eli enimmillään vuonna 1812 noin 2 400 afrikkalaista orjaa ja orjuuden myötä Ruotsi kytkeytyy Atlantin orjakauppaan. Tosin ruotsalaisilla laivoilla ei koskaan kuljetettu saarelle ainoatakaan orjaa Afrikasta eivätkä orjien omistajat olleet ruotsalaisia vaan ranskalaisia, jotka olivat asettuneet saarelle jo ennen kuin se siirtyi Ruotsin haltuun, sekä lähisaarilta saapuneita siirtolaisia, jotka toivat orjansa mukanaan.⁹ Ruotsissa yleinen mielipide oli orjuutta vastaan ja Kustaa III tuki orjakaupan vastaista liikettä.¹⁰ Ruotsi kielsi orjakaupan siirtomaassaan 1813 mutta kielto koski vain suoraan Afrikasta tuotavia orjia. Muilta Karibian saarilta sai tuoda orjia vuoteen

5. Björn Lindh (1974) 'Det svenska S:t Barthélemyarkivet', *Arkiv, samhälle och forskning. Svenska Arkivsamtfundets skriftserie* 16, 21–25. Arkistoaineiston nykyisestä tilanteesta, ks. Sjöström (2003). Saaren ruotsalainen historia ei ole kiinnostanut ranskalaisia tutkijoita, minkä selittänee se, että hallinnolliset lähteet ovat ruotsinkielisiä.

6. Vrt. Sture M. Waller (1954), *S:t Barthélemy 1785–1801. Yttre förbållanden; handelspolitisk och statsfinanssiell betydelse*, Historisk Arkiv 1, Tukholma: Kungl. vitterhet historie och antikvitets akademien, 1.

7. Ks. Kimmo Katajala (2002) *Suomalainen kapina. Talonpoikaislevottomuudet ja poliittinen kulttuuri Suomessa Ruotsin ajalla n. 1150–1800*, Historiallisia tutkimuksia 212, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 422 (kuvateksti).

8. Oscar Levertin (toim.) (1901) *Anekdoter till Svenska historien under Gustaf III:s regering af Adolf Ludvig Hamilton*, Svenska memoarer och bref IV, Tukholma: Albert Bonniers förlag, 116.

9. Hannes Hyrenius (1977) *Royal Swedish Slaves*, Demographic Research Institute, Reports 15, Göteborg: University of Gothenburg, 14–15; Rolf Sjöström (1999) 'En nödvändig omständighet – om svensk slavhandel i Karibien', teoksessa Raoul Granqvist (toim.) *Svensk överord. En bok om gränslöshet och begränsningar*, Tukholma: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 41–57. Afrikassa kuljetettiin orjia Ruotsin lipun alla purjehtivilla laivoilla Kultarannikolta Guinea lahdella sijaitsevalle portugalilaiselle São Tomén saarelle. Kauppa loppui, kun Ruotsi menetti Carolusburgin 1658 Tanskalle. Kauppaa harjoittivat hollantilaiset Ruotsin Afrikan kauppakomppanian nimissä (Nováky 1990, 133).

10. Hildebrand (1951) 142. Carl Bernhard Wadström perusti Ruotsissa orjuutta ja orjakauppaa vastustavan seuran 1779.

1836 asti.¹¹ Tanskalaiset olivat tässä suhteessa aktiivisempia. On arvioitu, että noin 85 000 afrikkalaista orjaa kuljetettiin Atlantin yli tanskalaisilla laivoilla.¹²

Atlantin orjakauppa on tietenkin tuomitava ilmiö, joka aiheutti mittaamatonta kärsimystä miljoonille afrikkalaisille. Se on silti historiallisesti merkittävä ilmiö, jota tutkitaan ahkerasti, ja kauppaa harjoittivat aikansa tärkeät valtiot. Saint-Barthélemyyn avulla Ruotsikin saa kannettavakseen oman pienen osansa Atlantin orjakaupan häpeällisestä perinnöstä, mitä nykyruotsalaiset kirjoittajat korostavat mielellään.¹³ Kyse ei ole välttämättä vilpittömästä katumuksesta. Myös osallistuminen luonteeltaan kielteiseen ilmiöön tarjoaa mahdollisuuden kohottaa kansallista itsetuntoa, jos se tuo kansakunnan marginaalista historian keskiöön. Vaikka Ruotsi ei enää kustavilaisella ajalla ollut suurvalta, se kuitenkin pääsee karibialaisen siirtomaansa avulla aikansa tärkeiden valtioiden joukkoon.

Ruotsin siirtomaapolitiikan pitkät perinteet

Siirtomaita ei hankittu vain koristeiksi. Niiden tehtävä oli rikastuttaa emämaata. Ruotsi kuitenkin menetti suurvaltakautensa siirtomaat ennen kuin se ehti hyötyä niistä.

Ajatusta omista siirtomaista ei silti hylätty Ruotsissa. Olihan kaikilla muilla Itämeren alueen merkittäville valtioilla merentakaisia omistuksia, Puolaa lukuun ottamatta. Tanska loi tuottoisan imperiumin, johon kuului saaria Karibialla sekä tukikohtia Länsi-Afrikan rannikolla ja Intiassa. Tanska onnistui säilyttämään siirtomaansa aina 1800-luvun puoliväliin asti, jolloin niistä luovuttiin kannattamattomina.¹⁴ Brandenburg-Preussi oli perustanut tukikohtia Länsi-Afrikan rannikolle 1683 ja vuokrannut Karibialla tanskalaisen Saint Thomasin saaren vuosiksi 1685–1715. Preussin siirtomaahistoria päättyi 1717, kun länsiafrikkalaiset tukikohdat myytiin Alankomaille.

Jopa Kuurinmaa oli energisen herttuansa Jakob Kettlerin johdolla perustanut 1651 tukikohdan Gambia-joen suulle (nyk. James Island) ja kolme vuotta myöhemmin siirtokunnan Tobagon saarelle Karibialla. Kuu-

rinmaan siirtomaahistoria jäi lyhyeksi. Sekä Gambia että Tobago menetettiin hollantilaisille jo 1659. Tobago palautettiin Kuurinmaalle vuotta myöhemmin mutta siirtokunnan perustaminen epäonnistui. Saari hylättiin 1690, vaikka muodollisesti se jäi Kuurinmaan haltuun aina vuoteen 1795 asti, jolloin herttuakunta liitettiin Venäjään.¹⁵ Pysyvästi Tobagon kolonisoivat vasta britit, jotka miehittivät saaren 1763.

Näin ajatus siitä, että myös Ruotsi perustaisi uudestaan merentakaisia siirtomaita, ei ollut lähtökohdiltaan järjetön vaan olosuhteisiin nähden mielekäs.¹⁶ Tuottoisa siirtomaa antaisi valtakunnalle lisää resursseja harjoittaa aktiivista voimapolitiikkaa. Liian vauras maa ei Ruotsi suurvaltakaudellaan ollut. Kiinnostus siirtomaita kohtaan lisääntyi erityisesti Uudenkaupungin rauhan jälkeen, kun Ruotsi menetti Baltian.

Ruotsalaisten katseet suuntautuivat Karibialle, joka oli 1600-luvun lopulla syrjäytännyt Pohjois-Amerikan eurooppalaisten siir-

11. *Tractat till Slaf=bandelns afskaffande mellan Hans Majestät Konungen af Sverige och Norrige, å ena, samt Hans Majestät Fransmännens Konung, å andra sedan, afhandlad och afslutad i Stockholm den 21 Maji 1836.*

12. Erik Gøbel (2001) 'De danske mennesketransporter over Atlanten', teoksessa *Fra slaveri til frihed. Det dansk-vestindiske slavesamfund 1672–1848*, Kööpenhamina: Nationalmuseet, 19–24.

13. Mai Palmberg (2000) *Afrikabild för partnerskap? Afrika i de svenska skolböckerna*, Upsala: Nordiska Afrikainstitutet, 216. Ks. Göran Skytte (1986) *Det kungliga svenska slaveriet*, Tukholma: Askelin & Hägglund. Asiatiedoiltaan Skytten teos on luotettava. Tekijä ilmoittaa hyödyntäneensä valtionarkiston dokumentteja, vaikka hän ei käytä lähdeviitteitä. Sävyltään kirja on poleeminen ja tekijä pyrkii osoittamaan, että Kustaa III ja Kaarle XIV Juhana olisivat henkilökohtaisesti hyötyneet orjakaupasta ja vastuussa orjien kohtelusta siirtomaassaan.

14. Intialaiset tukikohtansa (Tranquebar, Balasore ja Frederiksnagor [nyk. Serampur]) Tanska möi briteille 1845 ja länsiafrikkalaiset tukikohtansa 1850. Nikobareilta (Frederiksoerne) tanskalaiset lähtivät 1856. Karibian saaret yritettiin myydä Yhdysvalloille 1860-luvulla mutta kauppa toteutui vasta 1917 (nyk. Yhdysvaltain Neitsytsaaret).

15. Tobagon ensimmäisten kuurinmaalaisten siirtolaisten joukossa oli myös ruotsalaisia. Ks. Edgar Anderson (1961) 'Mysterious eighteenth-century Swedish settlements at Tobago and Barima', *Swedish Pioneer Historical Quarterly* 12:4, 132–33.

16. Carl Sprinchorn (1923) 'Sjuttonhundratalets planer och förslag till Svensk kolonisation i främmande världsdelar', *Historisk Tidskrift* 43:2, 109–62.

tomaavaltojen mielenkiinnon kohteena. Tärkeäksi Karibian teki ruokosokeri, jonka viljelyyn pienet saaret soveltuivat erinomaisesti. Sokerilla oli Euroopassa tuottoisat ja kyltymättömät markkinat. Afrikkalaiseen orjatyövoimaan perustunut ruokosokerin viljely käynnistyi saarilla sen jälkeen, kun portugalilaiset karkottivat hollantilaiset Brasiliasta 1654. Hollantilaisia asettui Ranskan hallitsemille saarille, ja he toivat mukanaan ruokosokerin viljelyn taidon. Pian suurvaltat alkoivat kilpailla keskenään pienten saarten hallinnasta – espanjalaisia ne eivät olleet kiinnostaneet.

Vuonna 1695 Ruotsissa suunniteltiin Tobagon saaren ostamista Kuurinmaan herttualta. Suunnitelmasta ei tullut mitään. Kaarle XI kuoli huhtikuussa 1697 ja valtakunta oli pian suursodan syövereissä. Ruotsin kiinnostus Tobagoa kohtaan ei kuitenkaan laantunut vaan säilyi koko 1700-luvun. Kiinnostusta piti yllä osaltaan se, että Ulrika Eleonoran puolisona Ruotsin kuninkaaksi maaliskuussa 1720 valittu hesseniläinen Fredrik I oli äitinsä (Maria Amalie Kettler) kautta Kuurinmaan herttuan Jakobin tyttärenpoika, ja siten hänellä oli mielestään laillinen perintöoikeus Tobagon saareen.

Siirtomaa oli vähällä toteutua 1731, kun Danzigiin asettunut Kuurinmaan nimellinen herttua Ferdinand Kettler aikoi myydä Ruotsille oikeutensa Tobagoon. Kauppa kaatui Ison-Britannian vastustukseen. Vaikka britteillä ei vielä tuolloin ollut mitään aikeita kolonisoida saarta, he eivät halunneet päästää sinne ketään muita. Lontoossa pelättiin, että saari voisi päätyä Ruotsilta ranskalaisille. Hollantilaisten ja espanjalaisten lähteiden mukaan joitakin ruotsalaisia siirtolaisia olisi asettunut saarelle 1732 mutta alkupe räisväestö lienee tuhonnut siirtokunnan pian sen perustamisen jälkeen.¹⁷

Ruotsin muita kiinnostuksen kohteita olivat 1700-luvulla Bariman alue Orinoco-joen suulla¹⁸, Patagonia¹⁹, Agadir Marokon Atlantin rannikolla²⁰ sekä Coromandel-rannikko Etelä-Intiassa.²¹

Eriskummallisista suunnitelma liittyi Madagaskariin. Joukko eurooppalaisia merirosvoja oli asettunut Sainte-Marien saarelle (nyk. Nosy Boraha) Madagaskarin itäranni-

kolla, jonne he perustivat legendaarisen ”Libertalian tasavallan”. Tasavallan historiallinen todellisuus on kyseenalainen mutta tosiasia on, että kesällä 1714 merirosvot ottivat yhteyttä Ruotsiin. He ilmoittivat olevansa valmiit auttamaan ruotsalaisia valloittamaan koko Madagaskarin, jos he puolestaan saisivat turvapaikan Ruotsista. Kaarle XII kuuli asiasta palattuaan Turkista marraskuussa 1714. Hän suhtautui ehdotukseen vakavasti mutta käynnissä ollut sota esti toteuttamasta sitä. Ehdotukseen palattiin Uudenkaupungin rauhan jälkeen, ja siitä luovuttiin vasta 1727.²²

Konkreettisin saavutus oli Ruotsin Itä-Intian kauppakomppanian (Svenska Ostindiska Companiet) perustaminen kesällä 1731 ulkomaisten esikuvien mukaisesti. Komppania harjoitti tuottoisaa kauppaa Kiinassa vuoteen 1813 asti.²³

Ruotsin siirtomaapolitiikalla oli siis pitkät perinteet eri puolilla maailmaa, kun Kustaa III nousi valtaistuimelle helmikuussa 1771. Vallankaappauksensa jälkeen hänellä oli mahdollisuus toteuttaa edeltäjiensä suunnitelmia.

Jo 1774 Kustaa III yritti ostaa Espanjalta Puerto Ricon saaren. Tarjous oli järkevä. Espanjan tärkeimmät siirtomaat Karibiassa olivat Kuuba ja Santo Domingo (nyk. Dominikaaninen tasavalta). Puerto Rico sen sijaan oli harvaan asuttu ja taloudellisesti merkityksetön. Kustaan harmiksi Espanja ei ollut halukas myymään saarta, kuten ei myöskään Trinidadin eikä Margaritan saaria

17. Anderson (1961) 135–40.

18. Hollantilaiset olivat perustaneet lähistölle menestyviä siirtokuntia (Demerara ja Essequibo).

19. Espanjan siirtomaavalta ei ulottunut Patagoniaan. Myös britit suunnittelivat kolonisoivansa alueen. Vasta Argentiina miehitti Patagonian 1800-luvun jälkipuolella.

20. Läheinen Mogador (nyk. Essaouira) oli tärkeä satamakaupunki, jossa vieraili runsaasti eurooppalaisia kauppalaivoja.

21. Sekä Ranskan (Pondicherry, Karikal, Yanam) että Tanskan tärkeimmät tukikohdat sijaitsivat alueella.

22. Perusteellisin tutkimus aiheesta on Johan Henrik Schröder (1848) *Om Sveriges planer och åtgärder rörande sjöröfvarne på Madagascar 1718–1727*, Tukholma.

23. Sven T. Kjellberg (1974) *Svenska ostindiska kompanierna 1731–1813. Kryddor, te, porslin, siden*, Malmö: Allhelms förlag.

nykyisen Venezuelan rannikolta.²⁴ Ruotsin kiinnostus Puerto Ricoa kohtaan säilyi ja 1798 Kustaa IV Aadolf teki Espanjalle uuden tarjouksen mutta yhtä huonolla menestyksellä kuin isänsä.

Se, että Kustaa III onnistui hankkimaan Ruotsille siirtomaan, ei ollut hänen omaa ansiotaan. Asia ratkaistiin Bostonin teekutsuilla 16.12.1773 eikä Ruotsin kuningas kuulunut vieraslistalle.

Ruotsi ja Amerikan vapaussota

Pohjois-Amerikan tapahtumia seurattiin tarkkaan Ranskassa, joka oli seitsenvuotisen sodan jälkeen (1763) menettänyt briteille sekä Kanadan että vaikutusvaltansa Intiassa.²⁵ Tukemalla amerikkalaisten kapinaa Ranska voisi korjata tilanteen. Ainakin Yhdysvaltain itsenäistyminen häittäisi Isoa-Britanniaa.

Kun brittikenraali Burgoyne antautui Saratogassa 17.10.1777, Ranskassa vakuutettiin amerikkalaisten mahdollisuuksista voittoa. Yhdysvaltain ja Ranskan välinen liitto solmittiin helmikuussa 1778. Näin Pohjois-Amerikassa puhjennut paikallinen kapina laajeni maailmansodaksi, jota käytiin Karibiassa, Länsi-Afrikassa, Intiassa ja Kaakkois-Aasiassa.

Amerikan vapaussota kosketti myös Ruotsia, joka oli Ranskan liittolainen. Kustaa III vastusti Ranskan liittoa kapinallisten kanssa ja toivoi, että Ranska olisi sen sijaan keskittynyt joulukuussa 1777 puhjenneseen Baijerin perimyssotaan, jotta Ruotsi olisi voinut valloittaa Norjan.²⁶

Sotilaallisesti Ruotsista ei ollut mitään iloa Ranskalle mutta puolueettomana se saattoi tehdä hyödyllisiä palveluksia. Tamikuussa 1779 Ranskan ulkoministeri Vergennes ehdotti Ruotsin lähettiläälle (Gustaf Philip Creutz), että ruotsalaiset laivat voisivat kuljettaa täydennyksiä Ranskan Karibian meren siirtomaihin. Ruokosokerin viljelyyn erikoistuneet saaret olivat riippuvaisia elintarvikkeiden tuonnista. Vastineeksi ruotsalaiset saisivat ostaa saarilta sokeria ja kahvia. Suunnitelmasta ei tullut mitään, sillä britit ilmoittivat pysäyttävänsä myös puolueettomien maiden laivat, jos ne pyrkivät ranskalaisille saarille.²⁷

Amerikasta juuri palannut Lafayette puolestaan kertoi Creutzille, että amerikkalaiset suunnittelivat hyökkäystä Karibian brittiläisiä siirtomaita vastaan. Jos Ruotsi auttaisi amerikkalaisia antamalla heidän käyttöönsä laivoja, se voisi saada palkkioksi jonkin briteiltä valloitetun saaren. Creutz torjui ehdotuksen, koska se olisi vienyt Ruotsin mukaan sotaan. Myös Vergennes oli Ruotsin aktiivista osallistumista vastaan. Ruotsi voisi silti saada haltuunsa jonkin briteiltä valloitetun saaren. Jos Ruotsilla olisi siirtomaa Karibiassa, ranskalaisia saaria voitaisiin huoltaa sen kautta. Tarvikkeet kuljetettaisiin ensin ruotsalaisilla laivoilla Atlantin yli ruotsalaiselle saarelle, mistä ranskalaiset kävisivät noutamassa ne. Näin britit eivät voisi pysäyttää ruotsalaisia laivoja, jotka olisivat siis matkalla puolueettoman Ruotsin siirtomaahan. Suunnitelma oli mainio mutta ensin Ranskan pitäisi valloittaa jokin sopiva saari Ruotsille.

24. Reinhard Luthin (1934) 'St. Bartholomew: Sweden's Colonial and Diplomatic Adventure in the Caribbean', *Hispanic American Historical Review* 14:3, 309. Kuningas ei ollut ainoa, joka tähyili merten taakse. Vuonna 1776 nuori luutnantti Ulric Nordenskjöld (1750–1810) julkaisi anonymina pamfletin, jossa perusteltiin oman siirtomaan hyödyllisyys. Vaihtoehtoina olivat joko Etelä-Intia tai Länsi-Afrikka. Ks. Harald Elovson (1928), 'Kolonialintresset i Sverige under slutet av 1700-talet. Några drag', *Samlaren*, ny följd 9, 207–11. Inspiraationsa ja informaationsa Ulric lienee saanut veljeltään (Carl Fredrik, 1756–1828), joka oli viettänyt useita vuosia Karibiassa ja Marokossa. Amerikan vapaussodan aikana Carl Fredrik palveli Ranskan laivastossa ja osallistui taisteluihin sekä Karibiassa että Länsi-Afrikassa. Toinen veli August (1754–92) puolestaan kunnostautui alkemistina ja kuoli Länsi-Afrikassa. Naparetkeilijä Adolf Erik Nordenskjöld oli veljessarjan vanhimman (Adolf Gustav, 1745–1821) pojanpojanpoika.

25. Ranskalle jäi Pohjois-Amerikassa Saint-Pierren ja Miquelonin saaret Newfoundlandin edustalla sekä tukikohtia Intian itärannikolla (ks. viite 21 yllä). Ranskan mahdollisuudet nousta Intian niemimaan johtavaksi siirtomaavallaksi kuitenkin kariutuivat. Ranska luopui Kanadasta säilyttääkseen siirtomaansa Karibiassa (Haiti, Guadeloupe, Martinique), jotka olivat taloudellisesti paljon tärkeämpiä. Ennen Kanadan dominion perustamista 1867, "Kanada" tarkoitti vain nykyisten Quebecin ja Ontarion osavaltioiden aluetta (ent. Ala- ja Ylä-Kanada). Acadia (nyk. Nova Scotia) ja Newfoundland menetettiin briteille jo 1713.

26. H.A. Barton (1966) 'Sweden and the War of American Independence', *William and Mary Quarterly*, 3rd Ser. 23:3, 419–22.

27. Ranskan ja Ruotsin välisistä neuvotteluista Amerikan vapaussodan aikana, ks. Hildebrand (1951).

Mahdollisuudet olivat Ruotsin kannalta hyvät ja Kustaa III kiinnostui Vergennesin suunnitelmasta. Amiraali d'Estaing valloitti kesällä 1779 briteille kuuluneet Saint Vincentin ja Grenadan. Vuosina 1781–82 ranskalaiset valloittivat Tobagon, Saint Christopherin ja alun perin Alankomaille kuuluneen Sint Eustatiuksen, jonka britit olivat miehittäneet (Alankomaat liittyi sotaan brittejä vastaan 1780).²⁸ Kustaalla oli näin varaa valita siirtomaansa. Muita vaihtoehtoja olivat Puerto Ricon itäpuolella sijaitseva espanjalainen Vieques sekä Bahamaosaariin kuuluva brittiläinen New Providence, jonka espanjalaiset yrittivät valloittaa 1781 (Espanja liittyi sotaan Ranskan liittolaisena 1779). Ranskalainen herttua du Praslin (César Gabriel de Choiseul) puolestaan oli halukas myymään Ruotsille omistamansa pikkusaaren (nyk. Île à Vache) Haitin etelärannikolla. Kustaa III haaveili jopa siitä, että Yhdysvallat luovuttaisi hänen haltuunsa palan maaperästään palkkioksi Ruotsilta saamastaan tuesta, ja hän valtuutti Hans Axel von Fersenin neuvottelemaan asiasta amerikkalaisten kanssa.²⁹

Kustaan toiveet omasta saaresta karisivat, kun britit voittivat amiraali de Grassen laivaston Dominican vesillä huhtikuussa 1782. Tappion jälkeen Ranska oli valmis rauhaan. Sota päättyi tammikuussa 1783 ja rauha vahvistettiin Pariisissa 3.9.1783. Yhdysvallat sai itsenäisyytensä mutta Ranskan ainoa saalis oli Tobago.³⁰ Muut sodan aikana valloitetut saaret palautettiin briteille. Kustalle rauha oli pettymys, sillä Ranskan kannalta Tobago oli liian tärkeä luovutettavaksi Ruotsille: ”C'est Tobago que je veux”, kuten Kustaa III oli kirjoittanut Staël von Holstenille vuonna 1781.³¹

Neuvottelut Ruotsin siirtomaasta kuitenkin jatkuivat ja niistä vastasi Creutzin seuraaja Erik Magnus Staël von Holsten. Yksimielisyys saavutettiin toukokuussa 1784, kun Ranska suostui luovuttamaan Ruotsille omistamansa Saint-Barthélemy saaren. Kustaa III saapui itse Pariisiin kesäkuun alussa. Sopimus allekirjoitettiin Versailles'in palatsissa 1.7.1784.³² Vastineeksi Ranska sai oikeuden käydä kauppaa Göteborgissa. Ranskan kannalta saari oli merkityksetön ja

pieni myönnytys mutta sopimuksen myötä se säilytti Ruotsin liittolaisenaan. Ranskassa oli pelätty, että Ruotsi voisi siirtyä Ison-Britannian puolelle. Ranskan laivasto tarvitsi ruotsalaista puuta ja rautaa.³³

Kustavilaisen siirtomaapolitiikan jälkinäytös käynnistyi syksyllä 1786, kun Staël von Holstenin puheille ilmestyi hollantilainen Wilhelm Bolts, joka oli toiminut sekä Englannin että Itävallan Itä-Intian kauppakomppanioiden palveluksessa. Hän väitti löytäneensä Intian valtamereltä ennestään tuntemattoman suurehkon saaren ja tarjosi sitä Ruotsin siirtomaaksi. Bolts kutsuttiin Tukholmaan, missä hän esitteli suunnitelmansa valtakunnan raha-asioista vastanneelle kreivi Johan Liljencrantzille. Kuninkas hyväksyi suunnitelman ja sopimus allekirjoitettiin Upsalassa 1.11.1786. Sen mukaan siirtomaan nimeksi tulisi Boltsholm ja Bolts toimisi sen kuvernöörinä. Hän saisi käyttöönsä kolme alusta ja lähtisi saarelle elokuussa 1787.³⁴ Boltsin suunnitelma oli

28. Alankomaat pysyi aluksi puolueettomana mutta hollantilaiset laivat kuljettivat tarvikkeita Ranskan saarille, aivan kuten Vergennes oli ehdottanut Creutzille 1779. Kun britit ilmoituksensa mukaisesti pysäyttivät ja takavarikoivat hollantilaisia laivoja, se johti maiden väliseen sotaan. Näin olisi varmasti tapahtunut Ruotsillekin, jos Vergennesin ehdotus olisi hyväksytty.

29. Barton (1966) 423. Fersen osallistui Amerikan vapaussotaan kenraali Rochambeau adjutanttina ja hänellä oli läheiset suhteet amerikkalaisten ylipäälliköön George Washingtoniin.

30. Lisäksi Ranska sai takaisin tukikohtansa Senegalissa (Saint-Louis ja Gorée), jotka britit olivat miehittäneet sodan aikana.

31. Luthin (1934) 310.

32. *La convention provisoire sur la concession d'un entrepôt à Gothenbourg à la France et la cession de l'île de Saint-Barthélemy à la Suède entre Le Roi et Le Roi de Suède, conclue à Versailles le 1er Juillet 1784*, Paris 1784: Imprimerie Royale.

33. John B. Hattendorf (1994) *Saint-Barthélemy and the Swedish West India Company. A Selection of Printed Documents, 1784–1814*, Delmar NY: Scholar's Facsimiles & Reprints, 20.

34. Claes Theodor Odhner (1896) *Sveriges politiska historia under konung Gustaf III:s regering. Andra delen 1779–1787*, Tukholma: P.A. Norstedt & Söner, 492–94. Saarta ei voi tunnistaa Intian valtameren nykyiseltä kartalta. Boltsin mukaan se oli suurempi kuin Maskareenit yhteensä (yli 4500 km²). Sen sijainti Hyväntoivoniemen ja Australian puolivälissä viittaisi Kerguelenin saaristoon (7215 km²), jonka ranskalainen Yves-Joseph de Kerguelen-Trémarec löysi 1772. Löytäjänsä mukaan saaristo oli metsäinen, asuttu ja luonnonvaroiltaan rikas, mikä herätti suurta innostusta

uskottava, sillä tiedot Intian valtameren eteläisistä osista olivat yhä hatarat.

Suunnitelmasta ei tullut mitään, sillä Kustaa III lykkäsi sen toteuttamista. Kesäkuussa 1788 alkoi sota Venäjää vastaan. Bolts otti uudestaan yhteyttä Ruotsiin 1789. Kuninkaan vastauksen mukaan suunnitelmaa ei voitu toteuttaa ennen kuin sota olisi päätynyt. Todellinen syy oli se, että Kustaa oli enemmän kiinnostunut Carl Bernhard Wadströmin suunnitelmasta perustaa Ruotsille siirtomaa Länsi-Afrikan rannikolle. Tämäkään hanke ei toteutunut. Kustaa III kuoli 29.3.1792 eikä sijaishallitus jatkanut hänen siirtomaapolitiikkaansa.

Veroparatiisin nousu ja tuho

Pieniin Antilleihin kuuluva Saint-Barthélemy on kooltaan noin 21 neliökilometriä. Saari oli alun perin asumaton. Ensimmäiset ranskalaiset siirtolaiset saapuivat 1648 mutta naapurisaarilta hyökänneet karibit tuhosivat siirtokunnan. Henkiin jääneet pakenivat saarelta. Pysyvästi Saint-Barthélemy asutettiin 1659. Vaikka saari oli muodollisesti Ranskan vallassa, se oli pitkään hunningolla ja toimi merirosvojen tukikohtana. Heistä kuuluisin oli ranskalainen Montbars L'Exterminateur, joka riehui Karibialla 1670-luvulla.³⁵

Ranskan kannalta saari oli merkityksetön, sillä se ei soveltunut ruokosokerin viljelyyn. Sitä ei myöskään kyetty puolustamaan, mikä vähensi Ranskan halua sitoutua saaren kehittämiseen. Britit miehittivät Saint-Barthélemy kaikissa 1700-luvun sodissaan Ranskaa vastaan, myös Amerikan vapaussodan aikana.

Palattuaan Pariisista takaisin Tukholmaan 2.8.1784 Kustaa III kertoi heti uutisensa ällistyneelle valtaneuvostolle: Ruotsi on vihdoin saanut siirtomaan. Creutzin ja Staël von Holstenin lisäksi vain harvat olivat olleet tietoisia kuninkaan neuvotteluista Ranskan kanssa.

Ruotsalaisille Saint-Barthélemy oli tuntematon, eikä Kustaa itsekään tiennyt juuri mitään siirtomaansa oloista. Amerikan vapaussodassa kunnostautunut Curt von Stedingk oli vierailut saarella palvellessaan amiraali d'Estaingin laivastossa ja saattoi

kertoa kuninkaalle havainnoistaan. Elokuun lopulla Lorientin satamakaupungissa toiminut Ruotsin konsuli Simon Bérard lähetti Tukholmaan lyhyen kuvauksen, joka ei antanut saaresta kovin ruusuista kuvaa. Hänen mukaansa sen tärkeimmät tuotteet olivat puuvilla ja suola.

Ensimmäisen yleisölle tarkoitetun kuvauksen saaresta julkaisi *Göteborgs Allebanda* 3.9.1784. Tukholman sanomalehdet noteerasivat tapahtuneen vuotta myöhemmin.³⁶ Ensimmäinen yksityiskohtainen ruotsinkielinen kuvaus saaresta ilmestyi vasta kesällä 1786.³⁷

Siirtomaan haltuunotto oli hidasta. Ensimmäinen ruotsalainen alus *Enigheten* saapui saarelle 30.1.1785. Ruotsalainen kuvernööri ja varuskunta seurasivat maaliskuussa. Pääkaupungiksi nimetyn Gustavian rakennustyöt käynnistyivät helmikuussa 1787.

Toisin kuin Kustaa III:n vihamiehet kuvittelivat (ja toivoivat), Saint-Barthélemy osoittautui kannattavaksi hankinnaksi.

Jo Bérard oli suositellut raportissaan, että saaresta pitäisi perustaa vapaasatama (porto franco), kuten tanskalainen Saint Thomas (1764) ja hollantilainen Sint Eustatius (1781). Näin myös tehtiin. Kuninkaallinen kuulutus asiasta annettiin 7.9.1785.³⁸ Sen mukaan Saint-Barthélemy olisi avoin kaikkien maiden kauppalaivoille sekä sodan että rauhan aikana. Kuka tahansa saisi asettua saarelle ja harjoittaa vapaasti elinkeinoaan. Saarella vallitsisi uskonvapaus.³⁹

Ranskassa. Oikeasti saaristo on karu ja asumaton. Kun totuus paljastui, Kerguelen-Trémarec vangittiin ja hän vapautui vasta vallankumouksen puhjettua 1789. Aiheesta lisää, ks. Åke W. Essén (1935) 'Wilhelm Bolts und die swedischen Kolonisierungspläne in Asien', *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde* 7:5, 83–101.

35. Anders Sandström (1997) *Saint-Barthélemy. Kulturbistoriska promenader bland svenskminnen från 17- och 1800-talen*, Västerås: S:t Barthélemy Sällskap, 2.

36. Hildebrand (1951) 79.

37. Sven Dahlman, *Beskrifning om S. Barthelemy: svensk ö uti Westindiens*, Tukholma.

38. *Kongl. Maj:ts nådiga kungörelse, som förklarar ön St. Barthelemy i Westindiens för en frihamn eller Porto Franco*.

39. Ranskalaiset asukkaat olivat kaikki katolisia ja heidän oikeutensa taattiin jo sopimuksessa, jonka perusteella Ranska luovutti saaren Ruotsille. Oikeuksiin kuului myös oikeus omistaa orjia.

Velkojaan pakenevat saisivat saarelta turvapaikan kymmeneksi vuodeksi. Tarkoitus oli houkutellessa lisää asukkaita lähisaarilta. Ruotsissa oli Marstrand julistettu vapaasatamaksi samoilla ehdoilla 1775. Marstrand menetti oikeutensa Göteborgille 1794.

Saint-Barthélemyyn julistaminen vapaasatamaksi liittyi Ison-Britannian päätökseen sulkea Karibian siirtomaidensa satamat yhdysvaltalaisilta kauppalaivoilta. Päätös ei suinkaan miellyttänyt siirtomaiden plantaasinomistajia, jotka tarvitsivat amerikkalaisia elintarvikkeita orjilleen. Kun kauppa oli katkennut Amerikan vapaussodan aikana, tuhansia orjia oli kuollut nälkään.⁴⁰

Kieltoa voitiin kiertää käymällä kauppaa muualla, kuten Ruotsin siirtomaassa. Amerikkalaiset toivat tavaransa Gustaviaan, mistä brittiläisten siirtomaiden kauppiaat kävivät noutamassa ne, ja päinvastoin. Atlantin puolella sijaitseva Saint-Barthélemy oli amerikkalaisten kannalta lähempänä kuin Karibian meren puolella sijaitsevat Saint Thomas ja Sint Eustatius. Lisäksi ruotsalaisten tullit olivat alhaisemmat. Jo 1786 saarelle saapui 979 alusta; kymmenen vuotta myöhemmin yli 1700.⁴¹

Saint-Barthélemyyn asemaan vaikutti olennaisesti se, että britit miehittivät alueen ranskalaiset saaret Guadeloupea lukuun ottamatta, kun Iso-Britannia liittyi keväällä 1793 ensimmäisen liittokunnan sotaan Ranskan tasavaltaa vastaan. Kun Ranska miehitti Alankomaat 1795, britit ottivat haltuunsa myös hollantilaiset saaret. Tanskan Neitsyt-saaret miehitettiin 1807, kun Tanska liittyi mannermaasulkemukseen. Näin ruotsalainen Saint-Barthélemy oli Karibian ainoa puolueeton satama, joka ei ollut brittien vallassa, ja jonne amerikkalaiset saattoivat purjehtia turvallisesti.⁴² Espanja oli siirtynyt Ranskan puolelle 1796.

Toisaalta sodasta oli myös haittaa, sillä Gustaviassa käyty transitokauppa väheni. Vuonna 1798 Saint-Barthélemyyn saapui 1 109 alusta, mikä oli yli 600 vähemmän kuin kaksi vuotta aikaisemmin. Kehityksen suunnasta pelästyneenä Ruotsi yritti myydä saarensa Yhdysvalloille mutta se ei kiinnostanut amerikkalaisia.⁴³ Käännös parempaan tapahtui pian ja vuodesta 1799 lähtien saa-

relle saapuvien laivojen määrä alkoi taas kasvaa.

Britit miehittivät saaren väliaikaisesti maaliskuussa 1801, kun Ruotsi liittyi Tanskan, Preussin ja Venäjän muodostamaan puolueettomuusliittoon, joka oli suunnattu Isoa-Britanniaa vastaan. Britit lähtivät, kun sota Euroopassa taukosi hetkeksi Amiensin rauhan myötä maaliskuussa 1802. Guadeloupeelta hyökänneet ranskalaiset miehittivät saaren toisen Pommerin sodan aikana 1807 mutta poistuivat aselevon jälkeen.

Vapaasatama toi saarelle vaurautta ja sen väkiluku kasvoi nopeasti. Kun Saint-Barthélemy siirtyi Ruotsin haltuun, siellä asui 458 ranskalaista, 271 afrikkalaista orjaa sekä 10 vapaata värillistä. Jo 1788 saaren väkiluku oli kaksinkertaistunut ja käsitti 829 valkoista, 743 orjaa sekä 91 vapaata värillistä.⁴⁴ Väkilukua kasvattivat varsinkin ranskalaiset, jotka pakenivat Haitilla syksyllä 1791 alkanutta orjien vallankumousta. Suomen sodan aattona runsaan 5 000 asukkaan Gustavia oli väkiluvultaan valtakunnan seitsemänneksi suurin kaupunki Tukholman, Göteborgin, Karlskronan, Turun, Stralsundin ja Upsalan jälkeen.⁴⁵

Ruotsalaisia ei saarelle muuttanut eikä siihen edes pyritty. Vuonna 1787 Saint-Barthélemyssä asui 124 ruotsalaista miestä ja 4 naista. Miehistä suurin osa oli sotilaita. Vain

40. Richard B. Sheridan (1976), 'The Crisis of Slave Subsistence in the British West Indies during and after the American Revolution', *William and Mary Quarterly*, 3rd ser., 33:4, 615–41.

41. Waller (1954) 23.

42. Sandström (1997) 3.

43. Reinhard Luthinin mukaan (1934, 312–13) Ruotsin siirtomaapolitiikka eli ja kuoli Kustaa III:n mukana, ja yritys myydä Saint-Barthélemy Yhdysvalloille olisi ollut osoitus mielenkiinnon päättymisestä merentakaisia alueita kohtaan. Tarjouksen taustalla lienee ollut enemmän pelko siitä, Ruotsi voisi menettää saaren sodan melskeissä joko briteille tai Ranskalle saamatta siitä mitään hyvitystä. Toisaalta Kustaa IV Adolf yritti samana vuonna ostaa Puerto Ricon Espanjalta, mikä ei tue Luthinin tulkintaa.

44. Tingbrand (2001) 11–12.

45. Kaupunkien joukosta puuttuu noin 6000 asukkaan Wismar, jonka Ruotsi luovutti 1803 Mecklenburg-Schwerinin herttualle hänen myöntämänsä lainan vakuudeksi. Laina-aika oli 99 vuotta ja periaatteessa kaupunki kuului Ruotsille. Laina-ajan päätyttyä kesäkuussa 1903 Ruotsi ei lunastanut kaupunkia vaan luovutti sen Mecklenburg-Schwerinin suurherttuakunnalle.

kuvernööri ja tärkeimmät virkamiehet sekä luterilaisen seurakunnan pappi olivat ruotsalaisia.⁴⁶ Saaren hallinnollinen kieli oli ranska, jonka rinnalla käytettiin yleisesti englantia.⁴⁷ Saarelaiset eivät koskaan mieltäneet itseään ruotsalaisiksi.

Kaukainen saari sopi myös karkotuspaijaksi. Anjalan miehistä sinne lähetettiin Olof Wilhelm Leijonstedt sekä Robert Montgomery. Heidät armahdettiin Kustaa III:n murhan jälkeen. Montgomery lähti saarelta lokakuussa 1792 mutta Leijonstedt ehti kuolla juuri ennen armahdustaan.⁴⁸

Maaliskuussa 1813 Ruotsi oli vähällä saada toisen siirtomaan. Houkutelllessaan Ruotsia liittymään Napoleonin vihollisiin, britit lupasivat kruununprinssi Kaarle Juhanalle, että Ruotsi saisi Ranskalle kuuluvan Guadeloupen, jonka britit olivat miehittäneet 1810. Valtanvaihto tapahtui vain paperilla. Koska Ruotsi ei osoittanut erityistä innokkuutta ottaa saarta haltuunsa, britit palauttivat sen Ranskalle, kun Napoleon oli kukistunut keväällä 1814. Taustalla vaikutti Kaarle Juhanan haluttomuus rikkoa välejänsä Ranskan kanssa anastamalla sen tärkeimmän siirtomaan Karibiassa. Kaarle Juhana sai Ranskalta muhkean rahallisen korvauksen saaresta.

Saint-Barthélemy'n kukoistus päättyi, kun yhdysvaltalaiset kauppalaivat saivat jälleen purjehtia alueen brittiläisiin satamiin 1831. Tilanteeseen vaikutti myös Karibian yleinen taloudellinen taantuminen, kun Euroopassa

46. Tilanne oli sama Tanskan Neitsytsaarilla, missä eurooppalaisperäisten asukkaiden enemmistö oli brittejä (Saint Croix) ja hollantilaisia (Saint Thomas). Vain varuskunta ja tärkeimmät virkamiehet olivat tanskalaisia. Ks. Neville A.T. Hall (1992) *Slave Society in the Danish West Indies St. Thomas, St. John, and St. Croix*, edited by B.W. Higman, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

47. Tingbrand (2001) 14.

48. Adolf Ludvig Hamilton, teoksessa Levertin (toim.) (1901) 181. Stig Ramelin mukaan myös Sebastian von Otter olisi karkotettu Saint-Barthélemyyn (*Yrjö Maunu Sprengporten. Maanpelturi ja patriootti*, Helsinki 2005: Otava, 154). Tieto ei pidä paikkaansa ja Ramel lienee sekoittanut Otterin Leijonstedtiin. Sebastian von Otter tuomittiin menettämään ”henkensä, kunniansa ja omaisuutensa” mutta hänet armahdettiin teloituspaikalla. Hän sai oleskella sukulaistensa parissa Växjöissä, kunnes hänet vapautettiin 1791 (ks. *Svensket biografiska handlexikon*, ny upplaga, 1906, II:243).

viljelty sokerijuurikas alkoi kilpailla ruoko-sokerin kanssa. Vuonna 1833 saarella oli 3 720 asukasta; vuonna 1840 enää 2 555. Tilannetta pahensivat toistuvat hurrikaanit, kuivuudet ja kulkutaudit. Lopullinen isku oli tulipalo, joka tuhosi Gustavian 2.3. 1852.

Siirtomaa alkoi tuoda Ruotsille myös kiu-sallista julkisuutta. Orjuuden vastustajat saavuttivat merkittävän voiton, kun Ison-Britannian parlamentti kielsi orjuuden 1833. Muissa Karibian siirtomaissa orjuus oli yhä voimassa.⁴⁹ Vuonna 1839 brittiläiset orjuuden vastustajat (British and Foreign Antislavery Society) aloittivat kampanjan Ruotsia vastaan ja vaativat sitä kieltämään orjuuden siirtomaassaan. Orjuus päättyi, kun Ruotsin valtio osti Saint-Barthélemy'n 529 orjaa vapaiksi vuosina 1846–47.⁵⁰

Saaresta tuli Ruotsille taloudellinen rasite, josta oli vaikea päästä eroon. Jo 1844 talonpoikaissäädyn edustajat ehdottivat, että saaresta muodostettaisiin itsenäinen tasavalta. Siitä lähtien saaren asemasta keskusteltiin säännöllisesti valtiopäivillä. Yhtenä vaihtoehtona esitettiin jopa saaren hylkäämistä. Toisin sanoen, Ruotsi poistuisi saarelta ja jättäisi sen asukkaat oman onnensa nojaan.⁵¹

Vuonna 1868 saarta tarjottiin jälleen Yhdysvalloille. Olihan Yhdysvallat juuri osta-

49. Ranskan ja Tanskan siirtomaissa orjuus päättyi 1848. Alankomaiden siirtomaissa 1863 eli sen jälkeen kun Yhdysvallat oli kumonnut orjuuden kapinallisissa etelävaltioissa. Pisimpään orjuus säilyi Espanjan siirtomaissa. Puerto Ricolla orjuus päättyi 1873 ja Kuubassa 1886. Orjuuden kieltämisen suhteen Ruotsi oli siten edelläkävijä.

50. Göran Skytte kuvailee teoksessaan (ks. viite 13 edellä) hyvin värikkästi orjia koskevia ruotsalaisia lakeja ja heidän epäinhimillistä kohteluaan. Todellisuudessa orjia ei kohdeltu Ruotsin siirtomaissa huominnon kuin naapurisaarilla. Saint-Barthélemyssa orjien asema oli päinvastoin parempi, koska saarella ei harjoitettu plantaasiviljelyä ja orjat olivat joko työmiehiä tai kotitaloustöissä. Erikoista on se, että saarelle muodostui nopeasti suuri vapaiden värillisten (de fria kulörta) yhteisö. Vuonna 1812 saarella asui 1948 valkoista (35,5%), 1128 vapaata värillistä (20,5%) ja 2406 orjaa (44%). Muilla Karibian saarilla vapaiden värillisten osuus oli hyvin vaatimaton suhteessa orjien määrään. Esimerkiksi Jamaikalla asui vuonna 1787 noin 256 000 orjaa ja vain runsaat 4 000 vapaata värillistä (Sheridan 1976, 640).

51. Holmberg (1988) 297–99.

nut Alaskan Venäjältä. Kauppa ei toteutunut. Saarta tarjottiin myös vasta yhdistyneelle Italialle. Yhdysvallat kuitenkin esti kaupan Monroe-oppiin vedoten ja saari jäi Ruotsille.⁵²

Viimein entinen omistaja eli Ranska suostui ostamaan saaren. Tällä kertaa Yhdysvallat ei puuttunut asiaan – ehkä siksi, että Ranskalla oli jo ennestään siirtomaita alueella. Ruotsin ja Ranskan välinen sopimus allekirjoitettiin 10.8.1877 ja se hyväksyttiin saarelaisten kansanäänestyksellä.⁵³ Äänioikeutetuista miehistä 352 äänesti sopimuksen puolesta ja vain 1 äänestäjä olisi halunnut saaren pysyvän Ruotsin yhteydessä.⁵⁴ Vallanvaihto tapahtui 16.3.1878. Saaren viimeinen ruotsalainen kuvernööri Bror Ludvig Ulrich ja varuskunta poistuivat saarelta vähin äänin HMS *Vanadiksen* mukana.

Nyt saarella asuu noin 9 000 asukasta. Ranskan merentakaisena osana Saint-Barthélemy on myös osa Euroopan Unionia ja euro-alueita. Saari on rikkaiden suosima lomakohde. Eksoottisesta menneisyydestä muistuttavat vain Gustavian ruotsinkieliset katukilvet, jotka asennettiin S:t Barthélemy Sällskapin aloitteesta 1960-luvun lopulla.

Luvattu maa

Suomalaisten osuus Saint-Barthélemy ruotsalaisessa siirtomaahistoriassa on vaatimaton. Joitakin suomalaisia sotilaita päätyi saarelle mutta harvat heistä palasivat kertomaan kokemuksistaan. Useimmat niistä, jotka eivät kuolleet trooppisiin tauteihin, asettuivat palvelusaikansa päätyttyä saarelle.⁵⁵

52. Reinhard Luthinin mukaan (1934, 320) Italia oli tuskin kiinnostunut saaresta tosissaan. Ruotsi yritti ehkä käyttää Italian kiinnostusta keinona painostaa Yhdysvaltoja ostamaan saaren (ennen kuin mikään eurooppalainen siirtomaavalta ehtisi edelle).

53. *Fördrag emellan Hans Maj:ts Konungen af Sverige och Norge och franska republikens President, rörande kolonierna S:t Barthélemy's återlämnande till Frankrike; afhandlad och slutet i Paris den 10 August 1877 samt ratificerad i Stockholms slott den 9 November samma år och i Paris den 4 mars 1878.*

54. Tingbrand (2001) 18.

55. Per Tingbrand on listannut teokseensa (2001) tiedot noin 6000 miehestä, naisesta ja lapsesta, jotka asuivat Saint-Barthélemyssa Ruotsin siirtomaakaudella. Tiedot ovat nimen mukaisessa järjestyksessä. Mitään

Saaren ensimmäinen kuvernööri (1785–87), vapaaherra Salomon Mauritz von Rajalin (1757–1825) oli suomalaista syntyperää.⁵⁶ Hänen isoisänsä oli merimiehestä vara-amiraaliksi kohonnut suomalainen Tomas von Rajalin. Toinen suomalaissyntyinen kuvernööri oli Bernt Robert Gustav Stackelberg (1784–1845), joka isännöi saarta vuosina 1811–16, kun Suomen valtiollinen yhteys Ruotsiin oli jo päättyneenä.⁵⁷

Aivan yhdenentekevä saari ei ollut suomalaisten kannalta, sillä se aiheutti erikoisen ilmiön, joka tunnetaan ”Saint-Barthélemy kuumeena”. Kyseessä ei ollut mikään laivojen mukana levinnyt trooppinen sairaus vaan väärinkäsitysten synnyttämä joukko-liike.⁵⁸

Tammikuussa 1786 alkoi eri puolilla Suomea kiertää huhu, jonka mukaan Saint-Barthélemy olisi kuin luvattu maa ja sieltä löy-

yhteenvetoa asukkaiden kansallisuudesta eri aikoina ei ole tehty vaan saaren suomalaissyntyiset pitäisi poimia joukosta yksi kerrallaan. Kaikkien sotilaiden kohdalla kansallisuutta ei ole voitu jäljittää. Esimerkiksi maaliskuussa 1785 saapuneen varuskunnan joukossa oli useita vapaaehtoisia Viaporista mutta he eivät välttämättä olleet kaikki suomalaisia.

56. Rajalin valittiin tehtävään, koska hän oli Amerikan vapaussodan aikana palvellut Ranskan laivastossa ja osallistunut taisteluihin Karibian merellä. Kuvernöörinkautensa jälkeen hän kunnostautui vuoden 1788–90 sodassa saaristolaivaston komentajana.

57. Tingbrandin mukaan kuvernööri Stackelbergin isä, vapaaherra Berndt Magnus Stackelberg (1755–1815) olisi ollut venäläisen Suomen kenraalikuvernööri (2001, 524–27). Tieto ei tietenkään pidä paikkaansa ja perustuu Tingbrandin väärinkäsitykseen. Vapaaherra Stackelberg nimitettiin Porvoon maapäivien alla (1.3.1809) kaupungin käskynhaltijaksi (ståthållare). Hän vastasi yhdessä komendantin (kenraalimajuri Briskorn) ja poliisimestarin (Daniel Walle) kanssa kaupungin turvallisuudesta. Itse maapäivien toimintaan Stackelberg ei osallistunut eikä häntä edes mainita Porvoon maapäiviä koskevissa tutkimuksissa. Vapaaherra Stackelbergiä ei mainita myöskään Ruotsin ja Suomen kansallisbiografioissa. Tingbrandin väärinkäsityksen taustalla lienee ollut Adolf Alarik Neoviuksen toimittama *Ur Finlands historia. Publikationer ur de alopæiska pappren*, (2 osaa: Helsinki 1890–92), jonka hakemistossa Berndt Magnusta kutsutaan arvonimillä ”major, rysk ståthållare” (II, 954; ks. myös I, 117–18 ja erityisesti alaviite sivulla 226: ”Berndt Magnus Stackelberg [...] blef sedan rysk ståthållare i Finland och afled 1815.”). Kuvernöörinkautensa jälkeen Bernt Robert Gustav toimi Ruotsin lähettiläänä Yhdysvalloissa vuosina 1819–31. Hänen vanhempi veljensä Bernt Fredrik Ulrik (1782–1824) palveli Venäjän armeijassa.

58. Tapahtumien tietolähteet ovat Tawastjerna (1923) ja Wedberg (1935); ks. viitteet 66 ja 67 alla.

*Gustavia on rikkaiden suosima lomakaupunki.
Kuva on otettu 2002.
Suomen Kuvapalvelu/Corbis/Richard Broadwell.*

tyisi runsaasti kultaa. Maanviljely olisi saarella tuottavaa ja vaivatonta, ja vapaata maata riittäisi jokaiselle. Väitettiin, että viranomaiset maksaisivat kaikkien halukkaiden siirtolaisten matkan saarelle. Huhun villitsemänä ihmiset jättivät kotinsa ja alkoivat vaeltaa kohti rannikkoa tarkoituksenaan muuttaa saarelle.

Varhaisin merkintä liikehinnästä on päivätty 6.2.1786, jolloin Hämeen läänin maaherran Anders de Bruce'n puheille ilmestyi Johan Wijks niminen sotamies, joka anoi passia ja matkarahaa päästäkseen Karibialle.⁵⁹ Kuulusteltuaan aikansa miestä maaherra oivalsi, että kyseessä ei ollut mikään kylähullu vaan ihmisiä oli liikkeellä samalla asialla enemmänkin. Heti seuraavana päivänä maaherra käski lukea julistuksen, missä varoitettiin uskomasta perättömään huuhun.

Maaliskuussa Vaasan läänin maaherra Adolf Tandefelt raportoi ilmiöstä Tukholmaan ja pyysi hallitusta ryhtymään viipymättä toimiin tilanteen rauhoittamiseksi. Hänenkin puheilleen oli saapunut väkeä anomaan passia ja matkarahaa. Myös Tandefelt oli yrittänyt oikaista väärän huhun mutta ihmiset eivät uskoneet viranomaisia.

Vastaavia raportteja saapui muualtakin. Niin ikään maaliskuussa Kymenkartanon läänin maaherra Robert de Geer kertoi, että Heinolasta oli lähtenyt useita perheitä kohti Turkuun matkatakseen Karibialle. Helsingistä Suomen armeijan ylipäällikkö, kreivi Fredrik Arvidsson Posse kirjoitti, että kaupunkiin oli saapunut runsaasti torppareita, palvelusväkeä ja entisiä sotamiehiä, jotka kaikki olivat matkalla ihmeelliselle saarelle, jota he kutsuivat Amerikaksi. Savon ja Karjalan läänin maaherra Simon Wilhelm Carpelan vahvisti tapahtumat omalta alueeltaan.

Kun Tukholmassa ei reagoitu maaherrojen viesteihin, he toimivat omin päin. Kuten edellä on jo mainittu, sekä de Bruce että Tandefelt julkaisivat varoituksensa heti, kun asian laita ja vakavuus oli valjennut heille. Carpelan uhkasi, että lähtijöitä rangaistaisiin irtolaisina. Maaherrojen varoituksilla ei kuitenkaan ollut mitään vaikutusta. Rahvas

kuvitteli, että herrat ja papit ovat liitossa heitä vastaan ja yrittävät pimittää hyvän kuninkaan lupaamat matkarahat.

Maaherrojen toivoma kuninkaallinen kuulutus annettiin Tukholmassa 2.5.1786 mutta Suomeen se saapui vasta kesäkuun alussa. Kuulutuksessa kuningas kielsi alamaisiaan muuttamasta saarelle, jota kuvailtiin pieneksi ja maanviljelylle sopimattomaksi.⁶⁰

Kuninkaallinen kuulutuskaan ei pysäyttänyt ihmisiä. Hartolassa se luettiin 4.6. Seuraavana päivänä pitäjän kirkolle kokoontui kolmatta sataa henkeä neuvottelemaan asiasta. Kirkkoherra Karl Abraham Hoffrén yritti turhaan rauhoittaa ihmisiä. Aseistautunut joukko lähti kohti Hämeenlinnaa. Kuultuaan asiasta de Geer lähetti viestin Helsinkiin ja pyysi Possea pysäyttämään ja vangitsemaan joukon. De Geer pelkäsi, että vähäisen omaisuutensa myyneet lähtijät ryhtyisivät väkivaltaisiksi, kun totuus valkenisi heille. Tilanne alkoi muuttua vaaralliseksi.

Hartolasta lähteneet saatiin pysäytettyä puhumalla ennen Hämeenlinnaa ja vähitellen ihmiset rauhoittuivat. Viimeiset merkinät lähtijöistä ovat heinäkuulta 1786, jolloin Helsinkiin saapui vielä huhun villitsemää väkeä Mäntyharjulta ja Ristiinasta. Tieto asian oikeasta laidasta saapui Savon syrjäseuduille hitaasti. Syksyllä kuume oli laskenut.

Mistä huhu sai alkunsa? Tarkkaa lähtöpistettä on vaikea määrittellä. Kun de Bruce kuulusteli Hämeenlinnaa saapuneita ihmisiä, he kertoivat aina kuululleensa asiasta naapuripitäjän asukkailta, jotka olivat edelleen kuulleet sen omilta naapureiltaan.

Tapahtumien syynä lienee ollut väärinkäsitys, johon Tandefelt viittasi jo ensimmäisessä raportissaan. Hänen mukaansa huhu lähti liikkeelle, koska suomea huonosti taitaneet papit eivät osanneet kääntää Saint-Barthélemy'n vapaasatamaa koskevaa kuninkaallista kuulutusta oikein. Tandefelt ehdottikin, että vastaisuudessa kuulutukset käännettäisiin suomeksi Tukholmassa. Selitys on uskottava. Vaikka useimmat papit osasivat suomea sujuvasti, kuulutukset saapuivat niin myöhään, että niiden kunnolliseen kääntämiseen ei jäänyt aikaa – eikä

kaikilla papeilla edes ollut riittäviä taustatietoja selittää ymmärrettävästi kaikkien kuulutusten sisältöä seurakunnalleen.⁶¹ Jos Tukholman seurapiireissä ei oltu perillä Saint-Barthélemy'n oloista, kuinka joku suomalainen maalaispappi olisi voinut tietää saaresta enemmän?

Huhun lienee laukaissut kuninkaallinen kuulutus, joka koski Ruotsin ja Yhdysvaltain välistä kauppasopimusta. Ranskan liittolaisena Ruotsi tunnusti Yhdysvaltain itsenäisyyden ja maat solmivat keskinäisen kauppa- ja ystävyys­sopimuksen, jonka Benjamin Franklin ja Gustaf Philip Creutz allekirjoittivat Pariisissa 3.4.1783.⁶² Sopimuksen sisältö julkistettiin Ruotsissa vasta 1785.

Suomeen tieto sopimuksesta saapui tammikuussa 1786; esimerkiksi Hämeenlinnassa sitä koskeva kuulutus luettiin 23.1. Kuulijoita lienee kiinnostanut eniten se, että sopimuksen mukaan Ruotsin kuninkaan alamaiset voisivat muuttaa vapaasti Yhdysvaltoihin. He ehkä muistelivat aiempaa kuulutusta, jonka perusteella Saint-Barthélemy julistettiin vapaasatamaksi ja joka myös takasi vapaan siirtolaisuuden saarelle. Tämä kuulutus oli saapunut Suomeen marraskuussa 1785; Hämeenlinnassa se luettiin 24.11. eli vain kaksi kuukautta ennen kuin kuulutus Ruotsin ja Yhdysvaltain sopimuksesta.⁶³

Kun ihmisten tiedot ulkomaailmasta olivat vähäiset, ei ole ihme, jos Yhdysvallat ja Saint-Barthélemy menivät heiltä sekaisin – varsinkin, jos kuulutukset vielä käännettiin huolimattomasti. Lisää vettä huhumyllyyn antoivat ankeat ajat, sillä vuoden 1784 sato oli ollut keho. Amerikassa kaikki olisi paremmin.

On myös mahdollista, että kuninkaan poliittiset vastustajat laskivat huhun liikkeelle tahallaan lietsoakseen talonpoikien parissa levottomuutta ja tyytymättömyyttä kuningasta kohtaan.⁶⁴

Saint-Barthélemy'n kuume ja suomalainen historiantkirjoitus

On erikoista, että Saint-Barthélemy'n kuume on lähes kokonaan sivuutettu kansallisessa historiantkirjoituksessa, vaikka ilmiöön viitataan useimmissa Saint-Barthélemy'n ruot-

salaista historiaa koskevissa teoksissa. Esimerkiksi edellä kuvailtuja Hartolan tapah-tumia kesäkuussa 1786 ei mainita sanallakaan Hartolan paikallishistoriassa.⁶⁵ Myöskään Kimmo Katajalan *Suomalainen kapina* ei käsittele vuoden 1786 levottomuuksia edes alaviitteessä.

Yksi syy hiljaisuuteen lienee se, että kustavilainen siirtomaapolitiikka nähdään Suomen historian kannalta merkityksettömänä ja vieraana. Kukaan ole vaivautunut paneutumaan siihen, vaikka esimerkiksi Hildebrandin tutkimus (1951) on saatavilla yliopistojen kirjastoissa.

Toinen syy lienee se, että Saint-Barthélemy'n kuumeita koskevat lähteet eli maaherrojen raportit ovat Tukholmassa, Ruotsin valtionarkistossa. Sieltäkin ne löytyivät ver-raten myöhään ja ilmeisesti sattumalta. Ensimmäinen suomalainen historiantutkija, joka perehtyi raportteihin, oli Werner Ta-wastjerna. Hän itse kuvaili löytöään:

Viime kesänä [1922] professori A. R. Cederberg, kun yhdessä työskentelimme Ruotsin valtionarkistossa, mainitsi minulle, että hän oli huomannut siellä muutamia Suomen maaherrojen Kustaa III:lle vuonna 1786 lähettämiä raportteja, joissa ilmoitettiin, että joukko maamme asukkaita oli silloin lähtenyt liikkeelle mennäkseen siirtolaisiksi Saint Barthélemy -nimiselle saarelle, ja koska hänellä itsellään ei ollut aikaa näiden kirjelmien tarkastamiseen, niin hän kehoitti minua ottamaan niistä selkoa.

59. Hans Hirn (1957) *Anders de Bruce 1723–1787. En förvaltningshistorisk undersökning*, Historiallisia tutkimuksia 46, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 331n.3.

60. *Kongl. Maj:ts nådige kungörelse, til hämmande af obetänkte utflyttningar til ön S:t Barthelemy*.

61. Vrt.. Kaarlo Wirilander (1960) *Savon historia III. Savo kaskisavujen kautena 1721–1870*, Kuopio: Savon Säätiö, 319–20.

62. *Kongl. Maj:t vänskaps och handels tractat emellan hans maj:t konungen af Sverige och the Förenta Staterne i Norra America, afsluten i Paris then 3 april 1783, ratificerad Stockholms slott then 23 maji 1783, och uti congressen af Förenta Staterne i Norra America then 29 julii samma år*.

63. Hirn (1957) 330n.1.

64. Hirn (1957) 331n.5.

65. Ks. Erkki Markkanen (toim.) (1968), *Hartolan kirja*, JYY:n kotiseutusarja n:o 6, Pieksämäki.

Tawastjernan mukaan vain ruotsalainen Claes Theodor Odhner oli aikaisemmin viitannut ilmiöön – ja hänkin vain ylimalkaisesti – teoksensa *Sveriges politiska historia under konung Gustaf III:s regering* toisessa osassa (1896), mutta se ei ollut nähtävästi herättänyt kenessäkään kiinnostusta syventyä tapahtumiin tarkemmin (s. 382): ”Den kungörelse, som ufärdades häröm [Saint-Barthélemyyn julistaminen vapaasatamaksi 7.9.1785], framkallade i vissa delar af Finland en rörelse bland allmogen, som önskade utvandra till den af ryktet förstörade och förhärsligade ön.” Odhner ei mainitse lähdeään.

Oman tutkimuksensa tulokset Tawastjerna julkaisi vuonna 1923 J. R. Danielson-Kalmarin kunniaksi julkaistussa juhlaKirjassa.⁶⁶

Ruotsissa oikeushistoriaan erikoistunut Birger Wedberg julkaisi aiheesta yhtä yksityiskohtaisen artikkelin, joka ilmestyi 1935.⁶⁷

Artikkeleissa on jonkin verran sisällöllisiä eroja: Tawastjerna ei esimerkiksi viittaa Tandefeltin raportteihin vaan painottaa enemmän Savon ja Kymenlaakson tapahtumia. Ero selittynee sillä, että Wedbergillä oli enemmän aikaa perehtyä aineistoon. Wedbergin artikkeli on sittemmin toiminut tietolähteenä kaikille myöhemmille ruotsalaisille kirjoittajille. Suomessa taas Tawastjerna artikkeli on jostain syystä unohdettu. Syynä voi olla artikkelin epämääräinen otsikko (’Savolaisia Amerikan matkalla vuonna 1786’), jonka perusteella on vaikea arvata, että aiheena ei olekaan suomalaisten siirtolaisuus Yhdysvaltoihin vaan kapinointi kotimaassa.

Suomessa ilmiöön oli viitannut lyhyesti Johan Magnus Salenius jo ennen Tawastjerna. Salenius esitteli Suomen Historiallisen Seuran kokouksessa 23.11.1908 kirjeen, jonka maaherra Carpelan oli lähettänyt kuninkaalle 23.6.1786.⁶⁸ Kirjeessään Carpelan kertoi, että Rantasalmen ja Joroisten pitäjistä oli lähtenyt liikkeelle väkeä aikomukseen muuttaa Saint-Barthélemyyn saarelle, sekä omista toimistaan lähtijöiden pysäyttämiseksi. Salenius ei mitenkään kommentoinut kirjeen sisältöä, jonka perusteella Saint-

Barthélemyyn kuume näyttäytyi paikallisena ja vähämerkityksellisenä savolaisten hulluutuksena. Samaan vihjaa myös Tawastjerna artikkeli otsikkoaan myöten, vaikka maaherrojen raporttien perusteella huhu lähti selvästi liikkeelle maan länsiosista.

J. R. Danielson-Kalmari viittasi Saint-Barthélemyyn kuumeeseen ohimennen *Kustavilaisen ajan* kolmannen osan ensimmäisessä niteessä, joka ilmestyi 1933. Hänen tietolähteinä olivat *Finsk Tidskrift*issä 1882 ilmestynyt K. K. Tigerstedtin artikkeli ’Sprengporten och Jägerhorn’ (13:3, s. 235–57) sekä Carpelanin kirje hallitukselle 31.3.1786, joka tuolloin oli ”tohtori Koveron papereissa Maanmittaushallituksen arkistossa”.⁶⁹ Danielson-Kalmarin mukaan (s. 125) ”vanhastaan on tunnettua hädän Kymenkartanon läänissä kohonneen [1786] siihen määrään, että osa väestöä alkoi ajatella siirtymistä Länsi-Intiaan, Ruotsin haltuun vähää aikaisemmin joutuneelle St. Barthelemyyn saarelle”. Lauseen mukaan Saint-Barthélemyyn kuume olisi siis ollut tuttu aihe suomalaisille historiantutkijoille – joskaan kukaan ei ollut vaivautunut kirjoittamaan siitä mitään.

Tawastjerna tutkimusta ei Danielson-Kalmari mainitse lainkaan (eikä hän vaikuta edes lukeneen kyseistä artikkelia), vaik-

66. ’Savolaisia Amerikan matkalla vuonna 1786’, teoksessa *Historiallisia tutkimuksia J.R. Danielson-Kalmarin kunniaksi hänen täyttääessään 70 vuotta*, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 146–153. Lainaus sivulta 146n.1.

67. ’S. Barthelemy-febern’, teoksessa *Tärningskast om liv och död. Rättshistoriska skisser*, Tukholma: P.A. Norstedt & Söner, 51–62.

68. ’Suomen Historiallisen Seuran pöytäkirjat 4.12.1907–9.11.1909’, *Historiallinen Arkisto* XXI:2 (1910), 54.

69. Danielson-Kalmarin viite (t. XIV, 238) *Finsk Tidskrift*iin on väärä; oikea on XIII, 238n.2: ”När den vestindiska ön St. Barthelemi år 1784 kom i Sveriges ego, spridde sig i Kymmenegårds län ett rykte att kolonister, hvilka medsatte sig på ön, af kronan kostnadsfritt erhöle jord och andra förmåner. I följd häraf ville äfven flere familjer utvandra, hvarför landshöfding De Geer ansåg sig genom en särskild kungörelse böra upplysa allmänheten att nämnda rykte saknade all grund.” Tigerstedt ei mainitse tietolähdeään mutta se lienee ollut Jägerhornin kirje Johan Fredrik Aminoffille (ks. viite 70 alla). Koska Odhnerin kustavilaisen ajan historian toinen osa ilmestyi vasta 1896, Tigerstedt lienee ensimmäinen, joka tutkimuskirjallisuudessa mainitsee Saint-Barthélemyyn kuumeen.

ka se oli ilmestynyt hänen kunniakseen julkaistussa juhla kirjassa vain kymmenen vuotta aikaisemmin!

Mitään olennaista uutta tietoa ei aiheesta ole ilmestynyt Tawastjernan ja Wedbergin artikkelien jälkeen. Joitakin uusia detaljeja sisältyy Bruno Leschin kirjoittamaan Jan Anders Jägerhornin elämäkertaan (1941)⁷⁰ sekä Hans Hirnin kirjoittamaan Anders de Bru-
cen elämäkertaan (1957), jossa ilmiölle on omistettu kokonainen luku.⁷¹ Ylipäänsä Saint-Barthélemyyn kuume näyttää olleen tutumpi maamme ruotsinkielisille historian-
tutkijoille kuin suomenkielisille.

Ilmiön tutkimuksellinen marginaalisuus näkyy hyvin Suomen kansallisbiografian artikkeleissa, jotka käsittelevät tapahtumiin osallistuneita maaherroja. Saint-Barthélemyyn kuume mainitaan vain Carpelanin yhteydessä (osa 2, s. 126) ja tietolähteenä on nimenomaan Saleniuksen lyhyt kirjoitus vuodelta 1910.⁷² Anders de Bru-
cen kohdal-

la ilmiötä ei mainita (osa 2, s. 345), vaikka hänen osuutensa tapahtumissa oli paljon tärkeämpi kuin Carpelanin. Hiljaisuus on de Bru-
cen kohdalla sitäkin oudompaa, koska tietolähteenä on käytetty edellä mainittua Hans Hirnin teosta. Kansallisbiografian artikkelin tekijä lienee sivuuttanut ilmiön, koska sen laajuutta ja historiallista merkitystä ei tunneta. Perusteellinen tutkimus Saint-Barthélemyyn kuumeesta olisi siis tarpeen, kuten myös Ruotsin 1700-luvun siirtomaapolitiikasta yleensä. ■

70. *Jan Anders Jägerborn. Patriot och världsborgare, separatist och emigrant*, Skrifter 288, Helsinki: Svenska Litteratursällskapet i Finland, 139, 268, 491, 493. Leschin tietolähteet ovat Jägerhornin kirje J.F. Aminoffille 22.4.1786 (Riilahden kartanon arkisto, KA) sekä Tawastjernan artikkeli vuodelta 1923.

71. 'Saint-Barthélemy – febern', 330–35.

72. Ks. viite 68 edellä. Sen sijaan Wirilander ei mainitse ilmiötä lainkaan, vaikka hän muutoin kuvailee Savon historian kolmannessa osassa (1960) hyvin yksityiskohtaisesti Carpelanin toimia.